

גיליון מס' 27

מסכת שבת דפים קכ"א-קכ"ז

י"ג-י"ט תמוז, שבוע פרשת פנחס, תש"פ

מוקצה, ומוקצה נחמית חסרון כיס (שבב קכג ע"ב)

איסור מוקצה הוא איסור מדרבנן. נעין בנימוקים לאיסור מוקצה, ונתמקד במה שקשור למוקצה מחמת חסרון כיס.

איסור מוקצה - הטעמים

שבת קכג ע"ב

משנה. רבי יוסי אומר: כל הכלים ניטלין, חוץ מן המסר הגדול ויתד של מחרישה. גמרא. תנו רבנן: בראשונה היו אומרים שלשה כלים ניטלין בשבת: מקצוע של דבילה, וזוהמא ליסטרן של קדרה וסכין קטנה שעל גבי שלחן. התירו, וחזרו והתירו, וחזרו והתירו, עד שאמרו: כל הכלים ניטלין בשבת חוץ מן מסר הגדול ויתד של מחרישה. ...אמר רבי חנינא בימי נחמיה בן חכליה נשנית משנה זו, דכתיב "בימים ההמה ראיתי ביהודה דורכים גתות בשבת ומביאים הערימות" (נחמיה יג, טו).

רש"י

שלשה כלים - ותו לא, ולקמן אמרינן דבימי נחמיה בן חכליה בבית שני גזרו על טלטול כל הכלים, כדי לגדור גדר להחמיר באיסורי שבת, מפני שהיו מקילין בה.

ירושלמי שבת יז, א

רבי אבהו בשם רבי אלעזר: בראשונה היו כל הכלים ניטלין בשבת. כיון שנחשדו להיות מחללין ימים טובים ושבתות. הדא היא דכתיב [נחמיה יג טו] "בימים ההמה ראיתי ביהודה דורכים גיתות בשבת ועומסים על החמורים" (נחמיה יג, טו). ואסרו להן הכל. כיון שנגדרו היו מתירין להן והולכין עד שהתירו להן את הכל. חוץ מן המסר הגדול ויתד של מחרישה. רבי יוסה אומר אף הציפרין. רבן שמעון בן גמליאל אומר אף ההוגין.

להלן הפסוקים מספר נחמיה בו מסופר על מאבקו של נחמיה למען שמירת השבת שלא יעשו בה מלאכות, ו"לקדש את יום השבת" שלא יהיה כמו יום חול.

נחמיה יג, טו-כב

(טו) בימים ההמה ראיתי ביהודה דרכים גתות בשבת ומביאים הערמות ועמסים על החמרים ואף יין ענבים ותאנים וכל משא ומביאים ירושלם ביום השבת ואעיד ביום מכרם ציד:
(טז) והצרים ישבו בה מביאים דאג וכל מכר ומכרים בשבת לבני יהודה ובירושלם:
(יז) ואריבה את חרי יהודה ואמרה להם מה הדבר הרע הזה אשר אתם עשים ומחללים את יום השבת:

(יח) הלוא כה עשו אבתיכם ויבא אלהינו עלינו את כל הרעה הזאת ועל העיר הזאת ואתם מוסיפים חרון על ישראל לחלל את השבת:

(יט) ויהי כאשר צללו שערי ירושלים לפני השבת ואמרה ויסגרו הדלתות ואמרה אשר לא יפתחום עד אחר השבת ומנערי העמדות על השערים לא יבוא משא ביום השבת:

(כ) וילינו הרכלים ומכרי כל ממכר מחוץ לירושלים פעם ושתים:

(כא) ואעידה בהם ואמרה אליהם מדוע אתם לנים נגד החומה אם תשנו יד אשלח בכם מן העת ההיא לא באו בשבת:

(כב) ואמרה ללויים אשר יהיו מטהרים ובאים שמרים השערים לקדש את יום השבת גם זאת זכרה לי אלהי וחוסה עלי כרב חסדך:

בשל חילולי שבת רבים בתחילת ימי הבית השני, אסר נחמיה והחכמים שאיתו לטלטל כלים, אם כי לבסוף התירו.

תוספות בבא קמא צד ע"ב ד"ה בימי רבי [רבנו תם, ספר הישר לר"ת (חלק החידושים) סימן תקנא]

...וכן ההיא דכל הכלים (שבת דף קכג:) דאמר ר' חנינא בימי נחמיה בן חכליה נשנית משנה זו, וההיא דסוף אלו מציאות (ב"מ דף לג:) דקאמר בימי רבי נשנית משנה זו, הכל מפרש ר"ת דלא נשנית אלא לההוא דרא.

הרב שניאור זלמן מלאדי, שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן שח סעיף יז

כל מיני אוכלים ומשקים המותרים בשבת וכל מיני ספרים שמותר לקרות בהם מותר לטלטלם אפילו שלא לצורך כלל לפי שלא גזרו בימי נחמיה אלא על כלים ולא על אוכלים וספרים והרי הם עכשיו כמו קודם הגזרה שבימי נחמיה שהיה מותר לטלטל כל דבר הראוי בשבת אפילו שלא לצורך כלל. אבל דבר שאינו ראוי בשבת היה אסור לטלטל אף בימי דוד ושלמה או קודם לכן.

- מה היה החידוש בגזרה בימי נחמיה? ולמשך איזו תקופה היתה הגזרה?
- מנין שדבר שאינו ראוי בשבת היה אסור לטלטל גם בימי דוד ושלמה? [ראה שבת ל ע"ב: שלח שלמה לבי מדרשא...]

הרמב"ם, הראב"ד ונושאי כליהם האריכו בטעמים לאיסור מוקצה:

רמב"ם הל' שבת כד, יב-יג

יב. אסרו חכמים לטלטל מקצת דברים בשבת כדרך שהוא עושה בחול. ומפני מה נגעו באיסור זה? [א] אמרו ומה אם הזהירו נביאים וצוו שלא יהיה הילוך בשבת כהילוך בחול, ולא שיחת השבת כשיחת החול, שנאמר: "ודבר דבר" (ישעיהו נח, יג), קל וחומר שלא יהיה טלטול בשבת כטלטול בחול, כדי שלא יהיה כיום חול בעיניו ויבוא להגביה ולתקן כלים מפניה לפינה או מבית לבית או להצניע אבנים וכיוצא בהן, שהרי הוא בטל ויושב בביתו ויבקש דבר שיתעסק בו ונמצא שלא שבת ובטל הטעם שנאמר בתורה "למען ינוח" (דברים ה, יד).

יג. [ב] ועוד כשיבקר ויטלטל כלים שמלאכתן לאיסור אפשר שיתעסק בהן מעט ויבא לידי מלאכה. [ג] ועוד מפני שמקצת העם אינם בעלי אומניות אלא בטלין כל ימיהן כגון הטיילין ויושבי קרנות שכל ימיהן הן שובתים ממלאכה ואם יהיה מותר להלך ולדבר ולטלטל כשאר הימים נמצא שלא שבת שביתה הניכרת, לפיכך שביתה מדברים אלו היא שביתה השווה בכל אדם, ומפני דברים אלו נגעו באיסור הטלטול, ואסרו שלא יטלטל אדם בשבת אלא כלים הצריך להם כמו שיתבאר.

הראב"ד

ומפני דברים אלו נגעו באיסור הטלטול ואסרו שלא יטלטל אלא הכלים הצריך להם כמו שיתבאר. אמר אברהם: עוד אמרו (שבת קכד ע"ב) "אטו טלטול לאו צורך הוצאה הוא?", ועוד אמרו (שבת קכג ע"ב) "בימי נחמיה בן חכליה נשנית משנה זו שאמרו שלשה כלים קטנים נטלים על השלחן". נמצא כי מפני חוב הוצאה אסרו בטלטול מה שאסרו שהוא גדר להוצאה.

- סכם את שלושת הנימוקים שנימק הרמב"ם לאיסור מוקצה.
- הראב"ד הוכיח משני מקורות שאיסור מוקצה הוא גדר למלאכת הוצאה. הסבר את הוכחותיו.
- האזכור בדברי הראב"ד את גמרתנו "בימי נחמיה בן חכליה נשנית משנה זו...", רומזת לקושיה על הרמב"ם. מה הקושיה.

המגיד משנה דן בשאלה האם הרמב"ם והראב"ד חולקים זה על זה, או שהראב"ד מוסיף על דברי הרמב"ם.

מגיד משנה שם יב

אסרו חכמים לטלטל וכו'. רבינו כתב בכאן טעמים נכונים מאד באיסור הטלטול ולא נזכרו בגמרא. ובהשגות הזכיר הר"א ז"ל טעם אחר שהוא מפני גדר ההוצאה, כמו שכתוב בגמרא (שבת קכ"ד:) בכל הכלים "אטו טלטול לאו צורך הוצאה הוא?" בתמיה. ולא הזכיר רבינו טעם זה, לפי שאע"פ שבתחלה נאסר הטלטול מפני גדר ההוצאה בימי נחמיה בן חכליה שלא היו נזהרין בהוצאה, אחר כך התירו קצת כלים כמוזכר בגמרא (שם קכ"ג:) ונאסרו השאר מפני הטעמים שכתב רבינו. ומה שכתב "אטו טלטול לאו צורך הוצאה הוא" רצו לומר כי סבה ראשונה לאיסור הטלטול מפני גדר ההוצאה ואף על פי שבטל הטעם לא בטלה גזרה. ואפשר שרבינו הזכיר טעמים אלו שחדש הוא ז"ל, ולא לומר שאין שם טעם אחר וזה נראה יותר.

- מהם שתי תשובותיו של המגיד משנה לשאלה האם הרמב"ם והראב"ד חולקים זה על זה, או שהראב"ד מוסיף על דברי הרמב"ם, ומה ההבדל בין התשובות?
- לאיזו תשובה נוטה המגיד משנה ומדוע.

הרב יוסף קארו, בית יוסף אורח חיים סימן שח

והראב"ד כתב שם (ה"ג) טעם אחר שטלטול דברים המוקצים נאסר מפני גדר ההוצאה כמו שאמרו בפרק כל הכלים (קכד:) אטו טלטול לאו צורך הוצאה הוא.

הרב יואל סרקיס, בית חדש, ב"ח, אורח חיים סימן שח

וכתב בית יוסף בהצעתו וטעם איסור טלטול מוקצה כתב הרמב"ם שהוא כדי שלא יהא טלטול של שבת כטלטול של חול והראב"ד כתב דטלטול מוקצה אסור משום הוצאה עכ"ל בקוצר. ועיין לעיל

בריש סימן ש"א סעיף ב' דנראה דאף הרמב"ם מודה דאיסור מוקצה משום הוצאה אלא כדי ליתן טעם לסמיכות דין איסור מוקצה לדין איסור הילוך כתב דכי היכי דהזהיר הנביא שלא יהא הילוך של שבת כהילוך של חול הכי נמי לא יהא טלטול של שבת כטלטול של חול.

- **הבית יוסף טען שהרמב"ם והראב"ד חלקו, והב"ח לא הסכים איתו. מה המחלוקת ע"פ הבית יוסף, ומה טען נגדו הב"ח?**

כיוון נוסף בהבנת איסור מוקצה ע"פ הרמב"ם כתב בערוך השולחן.

הרב יחיאל מיכל אפשטיין, ערוך השולחן אורח חיים סימן שח סעיף ג-ה

ג. ונ"ל דדברי הרמב"ם צודקים ומוכרחים. דאי סלקא דעתך דתחלת גזירת מוקצות התחילו בימי נחמיה איך התירו וחזרו והתירו, הא אין בית דין יכול לבטל דברי הקודמים עד שיהיו גדולים בחכמה ומניין מהראשונים, ולא מסתבר שהאחרונים היו גדולים מהראשונים. וגם לא מסתבר שבימי נחמיה עצמו התירו וחזרו והתירו. ועוד הא בימי נחמיה היו הנביאים חגי זכריה ומלאכי וכשהם אסרו מי יעז אח"כ להתיר מה שאסרו הם, וגם עזרא היה עמהם? ועוד מי הכריחם להתיר מה שאסרו? אלא ודאי ענין אחר הוא וכך הוא הצעת הדברים.

ד. דהנה כבר בארנו בריש סי' רמ"ג דשבותי שבת אינן דומות לכל איסורי דרבנן והם כמדאורייתא, ודבר זה ביאר לנו הרמב"ם בריש פכ"א שכתב "נאמר בתורה 'תשבות' (שמות כג, יב; לד, כא), אפילו דברים שאינם מלאכה חייב לשבות מהם ודברים הרבה הן שאסרו חכמים משום שבות". ופירש המגיד משנה שהתורה מסרה לחכמים ע"ש ובמכילתא ובתורת כהנים ובספרי כמה פעמים נאמרה שבתון שבות. ולעיל הסברנו הדבר בשם הרמב"ן ז"ל (ויקרא כג, כד) דאי אפשר להיות כלל באופן אחר דאם לא כן אין כאן שבות, ושהנביאים הזהירו על השבותים וקראו לה חילול שבת ע"ש. ובשעת מתן תורה צוה לנו משה רבינו לכל שבותי שבת ע"פ ה' והתורה כללה בלשון "תשבות", דבלא השבותים אין כאן שבייתה כלל. וכל דברי הרמב"ם בפרקים אלו נמשכים אחרי הקדמת דבריו שבריש פרק כ"א, אלא שכך צוה לנו הקדוש ברוך הוא שאין אלו השבותים נכנסין במנין המלאכות ואין חייבין עליהן סקילה וחטאת, אבל הקדוש ברוך הוא חייב אותנו לשמור כל השבותים כאשר הם אתנו היום.

ה. ולפי זה גם איסורי מוקצות היו מאז שניתנה תורה, והיה דינם אז כאחר שחזרו והתירו וחזרו והתירו וכדמפרש בגמ' שם שהתירו דבר שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ומקומו ולא מחמה לצל ודבר שמלאכתו להתיר אפילו מחמה לצל כמו שבידינו היום כמו שיתבאר בס"ד בסימנים אלו. אך בימי נחמיה בן חכליה שהיו פרוצים בחילול שבתות מהזמן שהיו בבבל, עמד הוא ועזרא וחגי זכריה ומלאכי ואנשי כנסת הגדולה וגזרו על דורם עוד חומרות ולא התירו רק ג' כלים ולא היתה גזירות קבועות לדורות. וכמו כן מפורש רבותינו בעלי התוס' בב"ק [צ"ד: ד"ה בימי] שלא גזרו זה רק על דור זה ולכן אח"כ כשראו שחזרו להזהר בשבת התירו וחזרו והתירו עד שנשאר כפי הדינים הקודמים וכפי ההלכה אצלינו. וזהו שביאר הרמב"ם ז"ל על טעמי המוקצה הקודמים והסביר בגדול תבונתו דאם אין מוקצה אין שבייתה ובטלה מנוחת השבת וזה כלול הכל בתשבות האמורה בתורה, וכמ"ש בריש פכ"א ופשיטא שגם להוצאה הוא גדר גדול כמבואר בגמ'.

- **מדוע הרמב"ם לא הזכיר את האמור בגמרתנו שבימי נחמיה נשנתה משנה זו?**

- **מה המעמד של איסור "מוקצה", ומה ומדוע?**

את דברי הרמב"ן שהזכיר בעל ערוך השולחן הזכיר גם הריטב"א, והחתם סופר הסיק מהפסוקים בספר נחמיה ומדברי הרמב"ן והריטב"א מסקנות מעשיות.

ריטב"א ראש השנה לב ע"ב

וברם צריך את למידע דכל מאי דאמרינן בכל דוכתא שבות דרבנן לאו למימרא שאין לנו שבות מן התורה כלל, דא"כ נמצאת שבת כחול מן התורה שהחננויות פתוחות ואוצרות תבואה ויין, ומטלטלין חפצים מבית לבית דרך כרמלית ומודדין ושוקלין ומונין, ואינו בדין שאסרה תורה הוצאה כגרוגרת והתירה העמל הגדול הזה שא"כ אין זה יום מנוחה, אלא כך עיקרן של דברים כי בכלל מצות עשה שבות של תורה לשבות ממלאכות יש לשבות מכל שבות דרך כלל שלא לעשות שבת כחול, אבל בכל פרט ופרט כי עביד לי' וזהיר באידך דלא הוי שבת כחול הוי שבות דרבנן, נמצא שיש לשבות עיקר מן התורה, ולפיכך העמידו בו חכמים דבריהם במקומות הרבה לדחות מצוה של תורה, וזו מרגליות שבידינו מרבינו הרמב"ן מפי מורינו ז"ל.

שו"ת חתם סופר חלק ה - השמטות סימן קצה

נדרשתי לאשר שאלוני אלופי יהודא נגידי אצילי בני ישראל דק"ק ווערדיין שאלות אלו, א' להודיע עונש המחלל שבת, ב' אם הפותח חנותו בשבת ומוכר ולוקח אם הוא בכלל מחללי שבת או אם יש לחלק בין פותח חנות כלו או רק מקצתו.

תשובה: עונש המחלל שבת אין בידנו לדון דיני נפשות כ"א לכופו על יד השרי' לקיים דת ישראל ואם לא ישמעו וא"א לכופו הרי הוא מובדל מקהל ישראל ונידן כיוצא מן הדת ואינו לא ישראל ולא נוצרי ולא תוגר וע"כ אסור לשום ישראל לאכול בביתו ושחיטתו אסורה לנו כמבואר לנו ש"ע יו"ד סי' ב' סעי' ה' ואין מקבלין ממנו עדות ואין מוסרי' לו שבועה כלל דמלתא כאלו נמחה שמו מישראל עד שישב אל ה' וירחמהו:

ב' אי נושא ונותן בחנותו בכלל מחלל שבת ויו"ט הוא הרי הוא ככל מחללי שבת באיסורי' הכתובי' בקרא כמ"ש הרמב"ן פ' אמור בפסוק שבתון זכרון תרועה ע"ש... והוא מקרא מפורש בנחמי' קפיטל י"ג... הרי קמן דיושב בחנות ומוכר ולוקח הוא מחלל שבת במה שכ' בפירוש...

היוצא לנו מכל הנ"ל שאסור לשום מי אשר בשם ישראל יכונה לפתוח חנותו או לסחור במרכולתו ומסחרתו או לטעון ולפרוק מעגלה שלו בשבת וי"ט ואם לא שמע וא"א לכופו ע"י שרי המדינה הרי הוא מופרש ומובדל מעדת ישראל ואין לו דת כלל ופסול לעדות ולשבועה ולכל דבר ושחיטתו אסורה וכל מאכליו ומשקיו בחזקת איסור כי אבד נאמנות שלו ואין חילוק בין פותח חנותו מקצתו או כלו או חלונותיו וכדומה:

מוקצה מחמת חסרון כיס

מה הוא מוקצה מחמת חסרון כיס, ומה טעמו?

רש"י שבת קכג ע"ב

משנה. מסר הגדול - מגירה גדולה שעשויה לקצוץ קורות.
ויתד של מחרישה - הוא כלי גדול העשוי כסכין שבו עושין חריץ של תלם המענה, קולטר"א + יתד של מחרישה + בלעז, דהנך קפיד עלייהו, ומייחד להם מקום, דלא חזו למלאכה אחרת.
...חרבא דאושכפי - סכין של רצענין.

וסכינא דאשכבתא - סכין של בית המקולין שהקצבין מקצבין בו בשר.
חצינא - דולור"א + מין גרזן רחב, כל הני קפדי עלייהו משום דמפגמי, ומקצי להו בידים.

• ע"פ רש"י, מה ההגדרה של מוקצה מחמת חסרון כיס?

רש"י כתב: "הנך קפיד עלייהו, ומייחד להם מקום". האם נדרש את שני המרכיבים: הקפדה, וייחוד מקום?

הרב משה פיינשטיין, שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ה סימן כב

יב. אם ייחוד מקום הוא תנאי הכרחי להגדרת מוקצה מחמת חסרון כיס.
שאלה: במוקצה מחמת חסרון כיס, הא דמצינו (שבת קכ"ג ע"א) דמייחד להו מקום, אם בעינן דווקא ייחוד מקום במוקצה מחמת חסרון כיס, או דלא.
תשובה: לא בעינן ייחוד מקום. והא דמובא בגמ' דמייחד להו מקום, זה הוי רק בגדר סימן שמקפיד על החפץ. וכן להיפוך, אין ייחוד מקום לחודיה הגורם שיחשב כמוקצה, דא"כ יהיה כל סמרטוט שייחדו לו מקום, מוקצה.

הרב יהושע נויברט, שמירת שבת כהלכתה, פרק כ, סעיף יט, והערה נב

כל דבר יקר ערך שעומד לשימוש האסור בשבת, ובעליו מקפיד שלא להשתמש בו כל שימוש חריג, כגון סכין מילה או שחיטה, סכין של קצבים, פמוטות יקרים (גם לא הדליקו בהם באותה השבת), בד שעומד לתפירה, מחשב נייד או נייד, מקלט רדיו, מצלמה ושאר מכשירים עדינים, נייר כתיבה יקר ערך, וקלף של סופר, הרי זה מוקצה מחמת חסרון כיס, ואין היתר לטלטלו גם לא לצורך גופו או מקומו.

הערה נב: יעיין סימן שי בשער הציון ס"ק יט בשם הבית מאיר, דבכל גווני בעינן נמי שיהיה דבר שאדם מיחד לו מקום. וצ"ע בדבריו, וכי אדם מיחד מקום לנייר כתיבה? מצלמה? ושמעתי מהגרש"ז אויערבך זצ"ל, דכוונת הבית מאיר לומר שהוא מקפיד על כל שינוי מקום שלא לצורך.

• ע"פ הרב פיינשטיין והרב שלמה זלמן אויערבך, מה הכוונה שמיידך להם מקום?

הלכה לפעשה

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שח סעיף א - ב

א. כל הכלים נטלים בשבת חוץ ממוקצה מחמת חסרון כיס, כגון סכין של שחיטה או של מילה, ואיזמל של ספרים, וסכין של סופרים שמתקנים בהם הקולמוסים כיון שמקפידים שלא לעשות בהם תשמיש אחר, אסור לטלטלו בשבת ואפילו לצורך מקומו או לצורך גופו.
הגה: ואפי' תחובים בנדן עם שאר סכינים, אסור לטלטלו (מהרי"ל).
וה"ה לקורנס של בשמים שמקפידים עליו שלא יתלכלך.
הגה: וה"ה כלים המיוחדים לסחורה ומקפיד עליהם (ב"י בשם מיימוני פ"ה והמגיד פכ"ז).
ב. כל כלי, אפי' הוא גדול וכבד הרבה, לא נתבטל שם כלי ממנו לא מפני גדלו ולא מפני כבדו.

משנה ברורה סימן שח ס"ק א - י

(א) כל הכלים וכו' - ר"ל אפילו כלי שמלאכתו לאיסור ניטל על כל פנים לצורך גופו או מקומו וכדלקמן בס"ג:
(ב) חסרון כיס - ר"ל שמחמת חשש הפסד הוא מקפיד עליהם שלא לטלטלם ומקצה אותם מדעתו:
(ג) הקולמוסים - וה"ה שארי דברים שמקפיד עליהם שלא להשתמש בהם תשמיש אחר כדי שלא יתקלקלו כגון מגרה גדולה שמנסרין בה את הקורות או סכין של רצענים או נייר חלק שעומד לכתובה כמו שכתבו הפוסקים וכל כה"ג:
(ד) לצורך גופו - דהיינו שצריך לגוף הדבר למלאכה אחרת של היתר:
(ה) לטלטלו - פי' אותו הסכין של סופרים אסור לטלטלו דהו"א הואיל והוא תחוב עם שאר סכינים לא קפיד עליה קמ"ל דאסור אבל הנדן עם הסכינים שרי לטלטל אף שהוא ג"כ בתוכו דהא נעשית בסיס לאיסור ולהיתר [ג] ומותר לנער ג"כ את הסכין הזה מתוכו ואם הסכין הזה חשוב יותר מסכינים דהתיירא אסור אז לטלטל הנדן כלל עיין סוף סי' ש"י:
(ו) שמקפידים עליו - ואם הוא אינו מקפיד לא הוי לדידיה מוקצה מחמת חסרון כיס [מ"א]:
(ז) ומקפיד עליהם - שלא להשתמש בהם כדי שלא יתקלקלו אבל אם אינו מקפיד עליהם אף שהם מיוחדים לסחורה ונתנם באוצר גם כן שרי לטלטל:
(ח) וכבד הרבה - וה"ה אבן גדולה וקורה גדולה אם יש תורת כלי עליה דהיינו שמיוחדים לתשמיש שרי לטלטלן ובכלי מותר אפילו אינו רגיל לטלטלה בימות החול מ"מ לא אמרינן דמפני כבודתה הוא קובע לה מקום ומקצה אותה מדעתו מלטלטלה. ונראה דאם בימות החול הוא זהיר להניעה ממקומה כדי שלא תפסד ותתקלקל ממילא הוא בכלל מוקצה מחמת חסרון כיס ואסור לטלטלה:
(ט) ולא מפני כבדו - ואפילו אם הוא משוי של כמה בני אדם [עירובין ק"ב]:

הרב בן ציון אבא שאול, שו"ת אור לציון חלק ב פרק כו - דיני מוקצה בשבת אות

א - ב, והערות

א. שאלה. האם מותר לטלטל בשבת כלים חשמליים, כגון מאוורר, או תנור חימום חשמלי, או קומקום חשמלי.

תשובה. כל הכלים החשמליים יש להם דין מוקצה מחמת חסרון כיס, ואסור לטלטלם בשבת, מלבד כלים מעטים שיש להם שימוש היתר בשבת, וכגון קומקום חשמלי. ומכל מקום מותר לפתוח דלת תנור אפיה בשבת.

ב. שאלה. האם יש לתמונות דין מוקצה.

תשובה. מותר לטלטל תמונות, ובלבד שאין עליהם כתב, אבל תמונות שיש בהם כתב (כגון תמונות רבנים ששמן רשום בהם), וכן תמונות הקבועות בקיר, אסור לטלטלן בשבת.

הערות

א. כל כלי החשמל אדם מקפיד שלא להשתמש בהם לתשמיש אחר, וכיון שמלאכתם לאיסור הוי מוקצה מחמת חסרון כיס, אבל קומקום חשמלי אין מקפידים שלא להשתמש בו לתשמיש אחר, שהרי שומרים בו מים ומוזגים בו, ולכן לא הוי מוקצה מחמת חסרון כיס. ומכל מקום דינו ככלי שמלאכתו לאיסור, כיון שעיקרו לתשמיש איסור, ודינו כדין סיר שמותר לטלטלו כשיש בו אוכלין, וכמ"ש בפרמ"ג בסימן ש"ח בא"א ס"ק ט' בשם חידושי הרשב"א, ולכן מותר לקחת ממנו בשבת מים רתוחים.

ותנור אפיה נראה דהוי מלאכתו לאיסור ולהיתר, שעשוי גם לאפות בו וגם להצניע בו עוגות וכדומה, וכל שמלאכתו לאיסור ולהיתר אין איסור לטלטלו, כמו שהביא במג"א סימן ש"ח ס"ק כ' בשם השלטי גבורים, ע"ש.

ב. תמונות הוי כלי שמלאכתו להיתר, ולכן מותרות בטלטול. ואעפ"י שאדם מקפיד עליהן שלא להשתמש בהן תשמיש אחר, אין להן דין מוקצה מחמת חסרון כיס, משום שמוקצה מחמת חסרון כיס הוא רק בדבר שמלאכתו לאיסור, ומקפיד עליו, אבל כלי שמלאכתו להיתר שמקפידים עליו, כגון כוס יקרה שאדם מקפיד עליה שלא להשתמש בה בתשמיש אחר, אינה אסורה משום מוקצה מחמת חסרון כיס.

...ויש לעיין לענין דפים ריקים, אם הם חשובים מוקצה מחמת חסרון כיס ואסורים בטלטול, שאעפ"י שבמג"א בסימן ש"ח ס"ק י' כתב בשם השלטי גבורים שיש להם דין מוקצה מחמת חסרון כיס, והאחרונים הביאו את דבריו, אפשר שהיום מותר לטלטלם, שכיום לא מקפידים כל כך על דפים ריקים, וצ"ע.

הרב יצחק יוסף, ילקוט יוסף, סימן שח

כא. מוקצה מחמת חסרון כיס הוא כל דבר שמקפידים שלא להשתמש בו כל שימוש אחר מחשש שמא יתקלקל או יתלכלך וכדומה]. וראה דוגמאות בסעיף הבא [וכל דין מוקצה מחמת חסרון כיס הוא רק בכלים שמלאכתם לאיסור. אבל בכלים שמלאכתם להיתר, כגון כלים יקרים העומדים לנוי ולקישוט הבית, ואינם עומדים לסחורה או למצוה, אין בהם דין מוקצה, ומותר לטלטלם בשבת אף מחמה לצל כדין כלי שמלאכתו להיתר, אף על פי שהם יקרים ואהובים עליו וחס עליהם.

כב. ואלו מקצת דברים שיש בהם דין מוקצה מחמת חסרון כיס: אגרת אויר, בולי דואר לא מוחתמים, גלויות דואר ריקות, דרכון, מצלמה, ניירות ערך, סכין של מילה או של שחיטה, סכין של סופרים שמתקנים בו את הקולמוס, שמקפידים עליהם שלא לעשות בהם תשמיש אחר, צ'יקים, קלף של סופר, תקליטים, כל אלה נקראים מוקצה מחמת חסרון כיס, ואסור לטלטלם אפילו לצורך גופם או לצורך מקומם.

כג. יש אומרים שפמוטות יקרי ערך שלא הדליקו בהם באותה שבת, נחשבים כמוקצה מחמת חסרון כיס. שמאחר והשימוש בהם הוא לשימוש האסור בשבת, חשיב ככלי שמלאכתו לאיסור ושייך בו דין מוקצה מחמת חסרון כיס. ויש אומרים, דכיון שאין עושים בפמוט עצמו שום איסור, רק מדליקים עליו, לא חשיב ככלי שמלאכתו לאיסור, וממילא אין בו דין מוקצה מחמת חסרון כיס. והמיקל כדבריהם יש לו על מי שיסמוך.

כד. תכשיטים שבבית, כגון, טבעת יהלום, שרשרות זהב וכדומה, אף שמקפידים עליהם שלא להשתמש בהם אלא לקישוט הלובשם בלבד, אין להם דין מוקצה מחמת חסרון כיס. שהואיל ועומדים להשתמש בהם בשבת לקישוט ולא למלאכת איסור, אין עליהם שם מוקצה. אך תכשיטים העומדים לסחורה ומקפיד שלא להשתמש בהם כלל, דינם כמוקצה מחמת חסרון כיס.

כה. דין מוקצה מחמת חסרון כיס תלוי בקפידתם של הבעלים, ולכן אם אין הבעלים מקפידים להשתמש בהם לדברים אחרים, לא הוו מוקצה לדידה, אף שאחרים מקפידים שלא להשתמש בחפץ זה לדברים אחרים.

כו. מוקצה מחמת חסרון כיס אסור לטלטלו בשבת אפילו אם צריך למקום שהחפץ עליו, או שצריך לגופו של החפץ. וכל-שכן שאסור לטלטלו ולהעבירו מחמה לצל.

כז. כלים העומדים לסחורה, הרי הם בכלל מוקצה מחמת חסרון כיס, אף שראויים למלאכת היתר, כל שחם עליהם ונמנע מלהשתמש בהם. אבל אם אינו נמנע מלהשתמש בהם, מותר לטלטלם בשבת, אף שלא חשב עליהם להשתמש בהם בשבת.

כט. אולם אוכלים העומדים לסחורה, אינם חשובים מוקצה כלל, ומותר לטלטלם אפילו שלא לצורך כלל. ואוכלים שאינם ראויים לאכילה, כמו שקדים מרים, ושעועית שאינה מבושלת, הרי הם מוקצים מחמת גופם. אבל קמח מצה כיון שראוי לאוכלו עם תערובת סוכר, מותר לטלטלו בשבת. וקמח רגיל, וכן תפוחי אדמה חיים שאינם ראויים לאוכלם כמות שהם, נכון להחמיר שלא לטלטלן בשבת ל. אתרוגי מצוה העומדים לסחורה, הם מוקצה מחמת חסרון כיס. אולם אם אינו מקפיד מלהריח באתרוגים אלה, אין להם דין מוקצה בשבת אף הסמוכה לחג.

הרב אליעזר מלמד, פניני הלכה – שבת, פרק כג, ד

דברים יקרי-ערך שאין להם שימוש בשבת, ורגילים תמיד להקפיד שלא להזיזם ממקומם שלא לצורך שימושם המיוחד, כדי שלא ינזקו או יאבדו, הרי הם מוקצים מחמת 'חסרון כיס'. למשל, סכינים מיוחדות של שוחטים ורצענים, הרי הן מוקצה, וגם אם ירצה אדם לחתוך בהן את מאכליו, אסור לו ליטול אותן (שבת קכג, ב; קנז, א; שו"ע שח, א).

בכלל מוקצה מחמת 'חסרון כיס': כלי נגינה, מחשב כף יד, מצלמה ומיקסר. וגם לצורך דבר המותר, כגון להניחם על דפי לימוד כדי שלא יעופו ברוח, אסור לטלטל אותם. וכן בד יקר שנועד לתפירה,

אסור להתעטף בו בשבת. אבל כלים יקרים שרגילים להשתמש בהם בשבת, אינם מוקצה, כמו שעון זהב, משקפיים וזכוכית מגדלת לצורך קריאה.

עוד בכלל מוקצה מחמת חסרון כיס: שטרות כסף, מסמכים מסחריים חשובים, תעודת זהות, כרטיס אשראי, בולים, קלף של סופרים, נייר כתיבה מיוחד שמקפידים שלא להשתמש בו לצרכים אחרים (שש"כ כ, כ).

וכן שעון קיר ותמונה יקרה שמקפידים שלא להזיז בחינם שמא ינזקו – מוקצים מחמת חסרון כיס (מ"ב שח, קסח). וכן ארון גדול שמקפידים שלא להזיז בחינם כדי שלא יתקלקל – מוקצה מחמת חסרון כיס (מ"ב שח, ח). והאיסור הוא על הזזת כלל הארון, אבל מותר לפתוח את הדלתות והמגרות שנועדו לשימוש תדיר.

כוסות, צלחות ובגדים שנועדו לסחורה, מוקצים מחמת חסרון כיס, מפני שהסוחרים רגילים להקפיד שלא להשתמש בהם. וסוחר שאינו מקפיד על כך, אין הכלים שברשותו מוקצה. סוחרים במיני מאכלים אינם רגילים להקפיד שלא יאכלו מהסחורה שבידם, ולכן המאכלים שבחנויות ובמחסנים אינם מוקצים (ב"י רמ"א שח, א, מ"ב ו-ז; שו"ע שי, ב, מ"ב ד).

אמונה

אבות דרבי נתן נוסחא ב פרק כא

מעשה ברבי יאשיהו שהיה מפנה את כליו מערב שבת עם חשיכה מבית זה לבית זה מזויות זה לזויות זה. אמרו לו רבי למה אתה עושה כך. אמר להם כדי שתעבור עלינו שבת שנאמר "שבת וינפש" (שמות לא, יז). שבת מן המלאכה, וינפש מן המחשבה.

אסתר רבה (וילנא) פרשה א, י

"בימים ההם" (אסתר א, ב), זה הוא אחד מן המקומות שהיו מלאכי השרת מדדין פיתקין לפני הקדוש ברוך הוא, שהיו אומרים לפניו: רבש"ע בית המקדש חרב ורשע זה יושב ועושה מרזיחין? אמר להם תנו ימים כנגד ימים, הדא הוא דכתיב: "בימים ההמה ראיתי ביהודה דורכים גתות בשבת" וגו',

מהר"ל, אור חדש למהר"ל על פרק א

"בימים ההם ראיתי דורכים גתות בשבת" לכך היה מפני שלא היה להם שביתה ומנוחה לישראל כאשר לא היו שומרים השבת ומאחר שלא היו שומרים השבת היה השביתה והמנוחה לאומות לעשות סעודה ומשתה. ויש ללמוד שדבר זה היה הסבה שעשה הסעודה דכתיב כאן (אסתר א, ב) "בימים" וכתיב התם (נחמיה יג, טו) "בימים ההם ראיתי דורכים גתות בשבת" ר"ל שהשבת הוא שביתה לישראל וכאשר יש לישראל השביתה אם כן אין שביתה לאומות וכאשר אין שביתה לישראל יש שביתה לאומות.

ר' צדוק הכהן מלובלין - תקנת השבין עמוד טז

ונחמיה הוא היה הראשון לחדש גזירות וסייגות חדשות בישראל והוא כפי הנראה היה המתחיל בזה וכנזכר בספרו קבלת איסור מוקצה ומשא ומתן בשבת, וכן אחריו כל חביריו אנשי כנסת הגדולה הם בעלי התקנות והסייגות בישראל והזהירו על זה בפירוש בשלושה דברים שאמרו (אבות א', א') ועשו סייג לתורה, ומוסיף עליהם נחמיה בעשיית סייג דלצורך שעה אף שאינו ראוי להתקיים לעולם שהרי במוקצה התירו וחזרו והתירו וכמו שאמרו (שבת קכ"ג ב) בימי נחמיה בן חכליה נשנית משנה זו, והכל כפי מה שראה צורך לגדור הדור שלא ישובו לכסלה, אף הוא חידש ענין חזרת קבלת התורה שבאו על החתום באלה ושבועה לשמור תורת ה' ככתוב בספרו (נחמיה י', ל'), ומבית אבותיו למדה כמו שאמר דוד המלך ע"ה "נשבעתי ואקימה" וגו' (תהלים קי"ט, ק"ו) ולמדו מזה (נדרים ח' א) דנשבעין לקיים המצוה לזרוזי נפשיה, ואף הוא קיבלה מזקינו בועז שאמר "חי ה' שכבי" וגו' (רות ג', י"ג) ואמרו ז"ל (רות רבה ו', ד') ליצרו נשבע, ובא נחמיה ופירסמה לעצה זו בכל ישראל, וכל עניניו ומעשיו היה בענין זה להוסיף גדרים וזירוזים אלהבא שלא יעברו עוד:

וענין זה דתשובה הוא המביא גאולה וזה שכתב בעין יעקב (יומא פ"ו א) מקרא ד"שמרו משפט" (ישעיה נ"ו, א') עיין שם בהרי"ף שהעיר בזה, ונראה דדרשינן על דרך שאמרו (מגילה ט"ו ב) על פסוק (ישעיה כ"ח, ו') "ולרוח משפט" זה הדן את יצרו פירש רש"י כופהו לשוב בתשובה ומתגבר על יצרו ואינו הולך אחריו לעבור עבירה. עד כאן. ודבר זה דשפיטת היצר הוא המקרב גאולה.